

Etelä-Suomen oikeusapu-
ja edunvalvontapiiri
Porkkalankatu 13 C
00180 HELSINKI

26.9.2022

Lakivaliokunnalle

HE 154/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023

ETELÄ-SUOMEN OIKEUSAPU- JA EDUNVALVONTAPIIRIN LAUSUNTO

Lakivaliokunta on pyytänyt Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiriltä lausuntoa talousarvioesityksestä koskien pääluokkaa 25.

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri kiittää lakivaliokuntaa mahdollisuudesta tulla kuultavaksi ja lausuu asiasta seuraavasti.

Hallinnonalan toimintaympäristö

Oikeusjärjestelmän vakaa ja luotettava toiminta on yhteiskunnan ja kansantalouden suotuisan kehityksen perusedellytys. Oikeudenmukainen yhteiskunta perustuu luotamukseen ja yhteistoimintaan. Oikeusministeriön ydintehtävänä on huolehtia oikeusjärjestelmän ja oikeusvaltion toimivuudesta.

Korkealaatuinen ja tehokas oikeuslaitos lisää hyvinvointia sekä yhteiskunnan kilpailukykyä ja hallinnon toimivuutta, minkä vuoksi riittävien resurssien turvaaminen koko oikeudenhoidon alalle on ensiarvoisen tärkeää.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien toimintaympäristö

Julkisen oikeusavun, talous- ja velkaneuvonnan ja yleisen edunvalvonnan tarvetta lisäävät Covid-19-epidemian lisäksi Ukrainan sota sekä muun muassa kansainvälistyminen, väestön ikääntyminen ja heikko taloudellinen tilanne.

Oikeusavun osalta kuluvan vuoden toimintaan on vaikuttanut keskeisesti tuomioistuineläytöksen juttujen ruuhkautuminen ja niiden purkaminen. Edunvalvonnan osalta toimintaa ovat heikentäneet edelleen Digi- ja väestötietoviraston toimintahäiriöt ja poikkeuksellinen ruuhka. Osa epidemian ja sen rajoittamistoimien vaikutuksista kohdistuu toimintaan viiveellä. Yleinen heikentynyt taloustilanne tulee lisäämään talous- ja velkaneuvontapalveluiden tarvetta ja oikeusavussa maksuttomaan oikeusapuun oikeutettujen asiakkaiden määriä. Yleisen edunvalvonnan tarve voi pandemian vaikutusten johdosta lisääntyä.

Myös muunlaiset toimintaympäristön muutokset vaikuttavat edelleen vahvasti oikeusavun ja edunvalvonnan toimintaan; yhteiskunnan monimuotoistuminen ja moniarvoistuminen, väestörakenteen muutokset ja muuttoliike, teknologian murros ja

digitalisaatio, perus- ja ihmisoikeuksien sekä EU-oikeuden merkitys, sovellettavien oikeuslähteiden monimuotoisuus ja käsiteltävien oikeussuhteiden monimutkaisuus. Väestön ikääntyminen ja heikko taloudellinen tilanne heijastuvat suoraan viraston toimintaan sen palvelujen tarvetta lisäävästi.

Pääministeri Marinin hallitusohjelmassa on monia oikeusapu- ja edunvalvontapiirien toimintaan vaikuttavia toimenpiteitä suunnittelukauden ajalle. Hallitusohjelman tavoitteiden saavuttaminen tulee vaatimaan merkittävää panosta sekä voimavaroja ja toiminnan kehittämistä edelleen.

Toimintaan vaikuttavat ainakin seuraavat hallitusohjelmaan pohjautuvat ehdotukset:

- Yhteistyössä talous- ja velkaneuvonnan, ulosoton, sosiaali- ja terveystoimen sekä järjestöjen kanssa kehitetään ylivelkaantumisen ehkäisemiseen tähtäviä vuorovaikutteisia toimintamalleja ja -menetelmiä.
- Selvitetään keinoja, joilla parannetaan kansalaisten talousosaamista ja talouden hallintaa.
- Aloitetaan selvitys oikeusavun tulorajojen nostamisesta ja keskituloisten oikeusavusta.
- Käsittelyketjut ja -menettelyt määräytyvät asian laadun ja vaativuuden mukaan.
- Arvioidaan kansalaisten ja turvapaikanhakijoiden oikeusavun muutostarpeita
- Oikeusavun asianajoprosessin toimivuutta kehitetään yhtenäistämällä toimintatapoja.
- Kehitetään oikeusavustajien valtakunnallista päivitysjärjestelmää
- Yleisen edunvalvonnan prosesseja kehitetään parhaiden käytäntöjen mukaiseksi.
- Oikeudellinen ongelma ratkaistaan mahdollisemman varhaisessa vaiheessa.
- Selvitetään oikeusaputoimistojen mahdollisuuksia antaa sovittelupalveluja asianajotoimeksi-antojen ohella ja lisätään yhteistyötä sovittelupalvelua antavien toimijoiden kanssa.
- Neuvontapalvelut ovat helposti kansalaisen saavutettavissa. Oikeusaputoimistoihin luodaan monipuolisia asiakaslähtöisiä oikeudellisen neuvonnan muotoja.
- Sähköinen asiointi ja palvelut ovat asiakaslähtöisiä.
- Talous- ja velkaneuvonnan etäpalvelua kehitetään ja oikeusavun sekä edunvalvonnan etäpalvelua laajennetaan.

Uusi hallitusohjelma keväällä/kesällä 2023 tulee asettamaan toiminnalle uusia tavoitteita ja edellyttämään toimenpiteitä niiden saavuttamiseksi.

Edunvalvonnan päämiesmäärän kehitys

Ennuste edunvalvonnan toiminnan kasvusta ei ole toteutunut suunnitelman mukaisessa laajuudessa erityisesti Digi- ja väestötietoviraston vaikeuksista johtuen. Lisäksi päättäneiden edunvalvontojen määrä on noussut tavanomaista korkeammaksi. Vuosina 2023–2026 edunvalvonnan päämiesmäärän ennustetaan edelleen kasvavan, mutta ennustaminen on juuri tällä hetkellä erittäin vaikeaa, sillä kasvu riippuu täysin Digi- ja väestötietoviraston kyvystä purkaa ruuhkansa ja normalisoida toiminta sekä päättäneiden edunvalvontojen määrän kehityksestä.

Päämiesten oikeusturvan varmistamiseksi yleisen edunvalvonnan resurssoinnin on kyettävä vastaamaan ketterästi muuttuviin tarpeisiin.

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri kiinnittää edelleen huomiota myös siihen, että yleisen edunvalvonnan päämiesten hoidettavat asiat ovat laajoja ja kompleksisia, mikä lisää annetun palvelun tarvetta ja siihen tarvittavia voimavaroja. Päämiesten asioiden hoitamiseen kuluu normaalia enemmän työaikaa ja ne vaativat enemmän osaamista. Mittareina on käytetty mm. hoidettavana olevan omaisuuden määrää, velkojen määrää, kirjanpidon tapahtumien määrää sekä haettujen lupien määrää. Lisäksi suuri vaihtuvuus (uusien ja päättäneiden määrä) aiheuttaa merkittävää lisätyötä edunvalvonnassa.

Turvapaikanhakijat ja asiamäärät oikeusaputoimistoissa

Kansainvälistä suojelua koskevien asioiden määrä oikeusaputoimistoissa on noussut vuodesta 2016 lukien turvapaikan hakijoiden määrän sekä kansainvälistä suojelua koskevien asioiden käsittelyyn tulleiden muutosten johdosta. Vuonna 2021 voimaan tuli laki ulkomaalaislain eräiden säännösten sekä oikeusapulain 17 a §:n kumoamisesta (HE 247/2020 vp). Turvapaikkapuhuttelussa avustamisesta arveltiin tulevan oikeusapuun lisäresurssitarvetta. Hallituksen esityksessä arvioitiin oikeusavun lisäkustannuksen olevan vuodelle 2022 enintään 920.000 euroa, oletuksella, että puhutelluja olisi vuodessa 1.500–2.500 ja avustajien lisähenkilötyövuosimäärä olisi 7,5–12,5. Lainmuutoksen vaikutukset ovat kuitenkin jääneet ennakoitua vähäisimmiksi. Myöskään Ukrainan sodalla ei ole vielä toistaiseksi ollut merkittäviä vaikutuksia oikeusaputoimistojen turvapaikanhakijoiden määrään.

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri kuitenkin painottaa, että painopiste ja vastuu kansainvälistä suojelua koskevissa asioissa on oikeusaputoimistoilla. Kansainvälistä suojelua koskeva tilanne on altis nopeille ja laajoille muutoksille ja turvallisuustilanne Euroopassa epävakaa. Toiminnallisen valmiuden säilyttäminen oikeusavussa edellyttää riittävää resurssointia turvapaikka-asioiden hoitamiseen sekä nopeaa kykyä reagoida tarvittaessa äkillisiin muutoksiin.

Oikeusaputoimistojen asiamääräkehitys muissa oikeusapuasioissa

Muissa oikeusavun asiaryhmissä asiamäärien kehitykseen on vaikuttanut henkilötövuosien vaje. Vajauksen syynä on ollut työvoimapula. Elokuun 2022 ennusteiden mukaan henkilötövuosivaje esimerkiksi Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirissä tulee olemaan noin 5,8 henkilötövuotta, joista julkisia oikeusavustajia 4 henkilötövuotta.

Kansalaisten oikeusturva ja palveluihin pääsy on pyritty varmistamaan vaikeassa resurssitilanteessa Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirin oikeusaputoimis-

toissa panostamalla oikeudelliseen neuvontaan. Näin oikeudellista apua on ollut mahdollista saada myös vahvistetun strategian mukaisesti mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Muissa kuin neuvonnallisissa toimenpiteissä päämiesten hoidettavien asioiden laatu on jatkuvasti laajempaa ja kompleksisempaa, mikä vaatii enemmän aikaa sekä yhä laaja-alaisempaa ja syvällisempää oikeudellista osaamista henkilökunnalta.

Asiakasmäärien kehitys talous- ja velkaneuvonnassa ja ennakoiva talous- ja velkaneuvonta

Talous- ja velkaneuvonnassa on edelleen vuonna 2022 vahvasti kehitetty toimintaa. Valtakunnalliset kehittämishankkeet, erityisesti ennakoivan talousneuvonnan sekä sähköisen asioinnin pilottihankkeet sekä asiakkaaksituloprosessin kehittäminen ovat edenneet erinomaisesti.

Pitkittynyt koronapandemia sekä Ukrainan sota ovat vaikeuttaneet taloudellista tilannetta Suomessa merkittävästi. Tulevasta vuodesta ennustetaan tulevan erityisen vaikea (inflaatio, kustannusten nousu). Koronapandemian sekä Ukrainan sodan aiheuttamaan heikon taloudellisen tilanteen vaikutusten lisäksi haasteita talous- ja velkaneuvonnan palvelujen tuottamiselle aiheuttaa se, että kotitaloudet ovat olleet ennätyksellisen velkaantuneita jo ennen korona-epidemiaa ja Ukrainan sota.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirit ovat sitoutuneet turvaamaan talous- ja velkaneuvontapalveluiden alueellisen saatavuuden ja edistämään merkittävää digitalisaation käyttöä sekä monikanavaisen palveluprosessien kehittämistä tavoitteena talous- ja velkaneuvonnan palvelujen tasapuolinen ja yhdenmukainen tarjonta eri puolilla maata. Palvelujen perustason turvaamisen lisäksi erittäin tärkeäksi on muodostunut ennaltaehkäisevä toiminta ja sen rakentaminen. Ennaltaehkäisevän talousneuvonnan hankkeella on merkittävä kansantaloudellinen ja syrjäytymistä ehkäisevä vaikutus. Yksityisen henkilön talousongelmat heijastelevat laajasti erilaisiin asioihin. Vaikeimmillaan ne sairastuttavat ja ovat syy syrjäytymiseen. Verkostomainen työskentely laajasti eri organisaatiotasolla ja ennen kaikkia paikallinen yhteistyö sosiaalitoimen, ulosoton, talous- ja velkaneuvonnan ja muiden sidosryhmien välillä tukee asiakkaiden kokonaisvaltaista auttamista. Hyvin järjestetyillä ja tuotetuilla talous- ja velkaneuvonnan palveluilla sekä ennalta ehkäisevällä verkostomaisella toiminnalla on merkittävä kansantaloudellinen ja syrjäytymistä ehkäisevä vaikutus.

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri pitää erittäin tärkeänä turvata talous- ja velkaneuvontapalvelujen riittävä määrärahasato koko kehyskauden ottaen huomioon erityisesti koronaviruspandemian ja Ukrainan sodan aiheuttaman taloudellisen tilanteen heikentymän laatu, laajuus ja syvyys ja sen aiheuttamat kansantaloudelliset vaikutukset.

Muuta

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tehtävänä on haavoittuvimmassa asemassa olevien oikeudellisten ja taloudellisten etujen ajaminen, puolustaminen, edistäminen, valvominen ja vahvistaminen. Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tavoitteena on, että oikeusturvapalvelut ovat kaikkien saatavilla, kaikissa olosuhteissa. Työ oikeusapu- ja edunvalvontapiireissä on osin pahasti ruuhkautunut ja jonot palveluihin pidentyneet. Henkilöstö on kuormittunut ja vaihtuvuus suurta. Työvoimapula vaikeuttaa uuden henkilöstön rekrytointia.

Hyvin järjestetyillä, tuotetuilla ja resursoituilla oikeusturvapalveluilla varmistetaan, että korkealaatuinen oikeusturva on kaikkien saatavilla ja huolehditaan oikeusvaltion toimivuudesta.

Kunnioittaen

Nina Solas-Iloniemi
johtava julkinen oikeusavustaja
Helsingin oikeusaputoimisto
Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri